С. Б. ҚОЯНБЕКОВА

ФУНКЦИОНАЛДЫ СТИЛИСТИКАНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ТАРИХЫ

Тіл біліміндегі зерттеу еңбектерге сүйенсек, жалпы стилистиканың ғылыми пән ретінде қалыптасу тарихы шамамен XX ғ. 20–30 жж. бастау алса, ал оның негізгі тармақтарының бірі – функционалды стилистика 50-жылдардан бері пәрменді түрде зерттелініп келеді. Дәстүрлі саланы зерттеу зерттеуші-ғалым И. А. Бодуэн де Куртенэ есімімен тығыз байланыста қарастырылса, орыс тіл білімінде Е.Д.Поливанов, Л.П.Якубинский, В.В.Виноградов, Г.О.Винокур еңбектері стилистика мәселелерінің жан-жақты әр қырынан зерттелуіне үлес қосты.

Функционалды стилистиканы зерттеу мәселесінде лингвистика мүдделерінің бағыты шұғыл өзгертіліп, тілдің құрылымдық сипатына қарағанда, оның қызмет ету аясына ерекше назар аударылды. Тіл тарихында стилистика ғылымының қалыптасуы әдеби тіл нормаларын зерттеумен тығыз байланыста сабақтастырылып қарастырылады.

Стиль туралы ұғым – ең алдымен әдеби тілдік норма және тіл мәдениеті жөніндегі түсінік. Мұны тіл білімінің дамуында әдеби тілдің тарихы, стилистика, тіл мәдениеті деп аталатын үш пәннің бір кезеңде пайда болып, қатар дамуынан байқауға болады. Бұлардың қалыптасу кезеңдерінің ұлттық әдеби тілдің пайда болу кезеңдерімен сәйкес келуі де кездейсоқтық емес екенін атап көрсету қажет. Тіл мәдениеті мен стильдің дамуындағы байланыс жаппай коммуникациялық қызметте өзектілік танытады. Стиль (ең алдымен сөз стилі) – тереңнен жүйеленген құбылыс. Сондықтан да стиль туралы жүйеленген көзқарастың қалыптасуы, жалпы ғылыми сипат алуы XX ғасырдан басталады. Стилистикалық құбылыстың қазіргі кезеңге дейін талдануы, стилистиканың құрылымдық сипаттамасы, оның негізгі мәселелері және категориялары туралы түсініктердің ғылыми сипатта бағыт алуы лингвистикалық міндеттерді шешуде маңызды рөл атқарады.

Соңғы онжылдықта функционалды-стилистика бағытын зерттеудің қайта жандануы жалпы лингвистика ғылымында коммуникативті аспектіге қызығушылықты арттыру негізінде нақты материалдарды сараптайтын зерттеулердің стилистика пәнінің өзіне тән ерекшеліктерін тарату, оның проблематикасы, түсінігі, зерттеулердің категориясы мен әдістері бірқатар еңбектерде талданған.

Стилистика өз алдына жеке пән ретінде тіл теориясының бір саласы ретінде ерекшеленетіні Ф.М.Березин, Б.Н.Головиннің «Жалпы тіл білімі». –М. 1979 (XI бөлім), Ю.С.Степановтың «Жалпы тіл білімі». – М., 1966., еңбектерінде нақты талданған. Сондай-ақ стилистиканың жеке ғылым ретінде қалыптасуының айғағы ретінде көптеген халықаралық және бүкілодақтық конференцияларды атап айтуға болады.

Лингвистикада мәтіндердің пайда болуы мен прагматиканың дамуы стилистикалық зерттеулердің пәрменділігін арттырды. Елімізде және шетелдерде әсіресе, Шығыс Еуропа елдерінде стилистика және оның маңыздылығы туралы «Вопросы языкознания» (1954) журналының беттерінде пікірталастар, жаңа бағыттағы көзқарастар тұрғысынан қарастырылу мәселелері өзектілік таныта бастады. Осыған орай, қазіргі тіл біліміндегі стилистиканың орны мен маңыздылығы жөніндегі ғалымдардың пікірлері мен тұжырымдары жарияланып отырды. Мәселен, Р.А.Будагов өзінің «Литературные языки и языковые стили» еңбегінде «... Стилистика – кез келген дамыған тілдің «жаны». Сондықтан да оған тіл ғылымында және көркем әдебиет ғылымында да ерекше орын берілуі керек», – деген пікір білдірсе, зерттеуші Ю.С.Степанов стилистиканың тілтану теориясымен басқа да ғылым саласындағы өзіндік орнын былайша айқындай отырып, «қазіргі кезде ұлттық мәдениетті, тілді және психологияны зерттеу стилистиканың тіл білімінің ерекше саласы ретінде пайда болуымен нақтырақ бола түсті» – деп сипаттайды [1.101].

Сонымен, стилистика өзіне тән белгілері мен сипатына қарай қалыптасу тарихы бойынша функционалды ғылым деп танылады. Стилистика ғылымы теориялық тұрғыдан кеңінен қарастырылып отыр, алайда оның практикалық құндылықтары да еш төмендетілмейді. Стилистиканың дамуы әсіресе, функционалды стилистиканың дамытылуы, тілді оқыту әдісі және өзге де қосымша салалар үшін тиімді де өнімді болып табылады.

Лингвистика тілтану теориясының іргелі проблемасын зерттеу үшін ең алдымен тіл негізі (тілдің әлеуметтік табиғаты, оның құрылымдық және функционалдық аспектілерінің қарым-қатынас, тілдің қызметтік заңдылықтары, тіл мен ойдың қарым-қатынасы) т.б. мәселелерді, әсіресе соңғы